

PROGRAMA D'INTERVENCIÓ EN EDUCACIÓ SEXUAL

PER A SEGON I TERCER
D'EDUCACIÓ SECUNDÀRIA OBLIGATÒRIA
(PIES) 2017

GENERALITAT VALENCIANA
CONSELLERIA DE SANITAT UNIVERSAL I SALUT PÚBLICA

PROGRAMA D'INTERVENCIÓ EN EDUCACIÓ SEXUAL

PER A SEGON I TERCER
D'EDUCACIÓ SECUNDÀRIA OBLIGATÒRIA
(PIES) 2017

GENERALITAT VALENCIANA
CONSELLERIA DE SANITAT UNIVERSAL I SALUT PÚBLICA

ÍNDEX

1. Context i futur del programa PIES	05
1.1 L'abast i l'organització del PIES	05
1.2 El propòsit del PIES	06
2. Objectiu i continguts del PIES en un entorn d'educació sexual integral	11
2.1 Promoció de la salut sexual	11
2.2 Continguts del PIES	13
2.3 Metodologia d'implementació del PIES	13
2.3.1 Tallers de promoció de la salut sexual	13
2.3.2 L'aprenentatge vivencial	14
2.3.3 Marc de la Intervenció	16
2.3.4 Orientacions enfocades a establir la reflexió sobre la sexualitat amb els adolescents	17
2.3.5 Alguns canvis actuals en el context de la vivència de la sexualitat de la població objectiu del PIES: l'adolescència	17
2.3.6 Orientacions per al maneig del grup en aquelles dinàmiques en què es distribueix en xicotets grups	20
3. Implementació en l'aula de les unitats competencials que componen el PIES	23
3.1 Qualitat i equitat del PIES	23
4. Intervenció PIES en 2n de l'ESO	27
4.1 Unitat competencial 1	27
Taller 1. Som sers sexuats	28
4.2 Unitat competencial 2	39
Taller 2. Explore, reconec i signifiquem el meu cos	40
5. Intervenció PIES en 3r de l'ESO	51
Unitat competencial 3	51
Els comportaments sexuals. Valoració del risc i decisió	54
5.1 Taller 3. Valore el risc i decidisc (I part)	55
5.2 Taller 4. Valore el risc i decidisc (II part)	61
6. Bibliografia	69

1.1 L'ABAST I L'ORGANITZACIÓ DEL PIES

El PIES s'inicia en el curs 2009/2010 com un programa de promoció de la salut sexual, a iniciativa de l'àmbit sanitari, per a ser implementat directament en els centres escolars.

El PIES és una activitat conjunta de la Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública i la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport. La coordinació global del programa correspon a la Direcció General de Salut Pública (DGSP), i dins d'aquesta a la Secció de Salut Sexual del Servei de Promoció de la Salut i Prevenció en les Etapes de la Vida.

La implementació del PIES porta implícita una sòlida coordinació per a la seua organització, dos departaments complexos de les institucions públiques com són el sanitari i l'educatiu i dins d'aquests diferents sectors.

La coordinació del programa en cada departament de salut es realitza des dels centres de salut pública departamentals amb els centres escolars que participen i amb les direccions Mèdica i d'Infermeria d'Atenció Primària del Departament de Salut.

La implementació en l'aula, la realitza, principalment, personal d'infermeria dels centres de salut d'Atenció Primària. Les i els monitors PIES han d'haver rebut, prèviament a la seua incorporació al programa, formació en educació sexual, i també mantindre la formació continuada que es programa anualment des dels centres de salut pública en coordinació amb les Direccions Mèdiques i d'Infermeria

d'Atenció Primària i amb la col·laboració, en general, de professionals de sexologia dels centres de salut sexual i Reproductiva (CSSR.)

La formació bàsica que reben les monitores i els monitors PIES, curs de formació de quaranta hores, és impartida per equips de professorat en què s'integren, també, professionals de la sexologia dels CSSR.

1.2 EL PROPÒSIT DEL PIES

Els continguts i el disseny metodològic d'implementació del PIES estan enquadrats en l'abordatge de l'educació sexual en població adolescent.

En l'adolescència primerenca s'esdevenen canvis somàtics (establiment de la pubertat) que produeixen canvis vivencials subjectius en relació amb aquests. Els canvis són causa de l'inici de processos relacionals que s'estableixen en clau sexual i que es consoliden majoritàriament tot seguit en l'alumnat de secundària obligatòria.

La nova situació corporal-vivencial introdueix canvis estructurals en l'adolescent que justifiquen la necessitat de realitzar una educació sexual formal en aquesta etapa de la vida (sense perjudici de la importància de realitzar-la en infantil i primària). Aquests canvis estan referits a la:

- Consolidació de la identitat sexual, com a part de la identitat adolescent.
- Dol pel cos infantil: vivències de canvis corporals que marquen un lloc en el grup i una vivència diferent d'ells mateixos.
- Aparició de la sexualitat relacional adulta, singularment diferent de la infantil. Investiment eròtic de l'objecte de desig sexual enfront de la posició autoeròtica de l'etapa de desenvolupament anterior.

Des de 2009 fins a 2016 la intervenció del PIES ha estat centrada en 3r de l'ESO, estudiants de 14-15 anys. Les raons que van motivar fer-ho en aquesta edat van ser exclusivament estratègiques, relacionades amb l'oportunitat de la seua implementació. L'objectiu d'aquesta decisió va ser evitar les resistències que encara eren esgrimides des d'alguns sectors, raons fonamentalment ideològiques, respecte al desenvolupament dels programes d'intervenció en educació sexual en l'ESO, basant-se en certes alarmes, com ara:

- *“la educació sexual indueix a iniciar de forma primerenca les relacions sexuals coitals”*
- *“la educació sexual trau de la <innocència de la infància> els xics i les xiques que encara no han iniciat el procés de l'adultera”*
- *“la educació sexual pot entrar en contradicció amb dogmes religiosos”*
- *“la educació sexual és adequada en les persones joves, però, abans, per a què?”*

A partir del tercer any d'implantació del PIES, 2013, cada vegada van ser més les opinions –professionals que l' imparteixen, professionals de la sexologia dels CSSR, del professorat- sobre que el PIES hauria de realitzar-se en edats més primerenques i no sols en un curs.

Les raons que des de tots aquests nivells se subscribia era que “s'arribava tard per a algunes qüestions relatives, sobretot, a les conductes sexuals manifestes de xics i xiques i que tota la informació que tractava de desenvolupar el programa estava massa constreta a tres intervencions”.

L'any 2014 es va determinar la realització d'un estudi pilot per a avaluar l'adequació dels continguts i la metodologia de desenvolupament en l'aula en 2n de l'ESO, aquest es va realitzar durant el curs 2015-2016.

L'estudi pilot va consistir en la implementació de la intervenció tant en 3r com en 2n de l'ESO, en un número establert de centres escolars, i la posterior anàlisi comparativa de les opinions de les parts implicades, alumnat, professionals que el coordinen, professionals que l'imparteixen i professorat relacionat amb l'alumnat que el rep. Les conclusions de l'estudi van ser que tant els continguts com la metodologia utilitzada eren idonis per a impartir el PIES en 2n de l'ESO.

A partir d'aquestes dades i opinions es proposa l'ampliació de la intervenció del PIES a dos cursos, 2n i 3r de l'ESO, proposta que és acceptada per les dues conselleries implicades.

L'any 2017 és aprovada i presentada l'**Estratègia de Salut sexual i Reproductiva (ESSR)** de la Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública. Aquesta Estratègia és el document marc **per a l'abordatge integral de la promoció, prevenció i protecció del benestar sexual i reproductiu de la ciutadania de la Comunitat Valenciana.**

Dins de la línia estratègica de *“promoció de la salut sexual i el benestar de les persones al llarg de tot el cicle vital”* es defineix l'objectiu de *“Potenciar en l'àmbit educatiu l'educació sexual integral i continuada, considerant-la com a part del desenvolupament i el benestar*

de les persones”. Una de les accions proposades per al seu impuls és la *“universalització, consolidació i adaptació del Programa d'intervenció en educació sexual (PIES) en tots els centres educatius de la Comunitat”*.

Ambdós qüestions, la decisió de desplegar el PIES en dos cursos i l'aprovació de l'ESSR, es conjuguen amb la disposició de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport per a iniciar el procés d'incloure l'educació sexual en l'escolarització obligatòria. L'adequació del PIES en aquest nou entorn, el situa com un programa que reforce l'educació sexual curricular que es realitze.

Així doncs, el PIES es configura com una activitat de promoció de la salut sexual, realitzada per personal sanitari format en educació sexual, extern al centre educatiu, que pretén ser complementària i de suport als continguts sobre educació sexual que es desenvolupen de forma curricular en secundària obligatòria.

2.1 PROMOCIÓ DE LA SALUT SEXUAL

L'objectiu general del Programa d'intervenció en educació sexual (PIES) és "Promocionar una vivència positiva de la pròpia sexualitat i uns comportaments sexuals d'acord amb les opcions més saludables".

Es tracta d'una intervenció en l'àrea de l'educació sexual orientada i centrada en la promoció de la salut sexual, sustentada aquesta sobre els drets sexuals i les proves científiques, que pretén una acció preventiva a través de la promoció d'una sexualitat plaent, igualitària, diversa i respectuosa.

El PIES inclou competències bàsiques per a la formació integral de la persona: identitats, subjectivitats, reconeixement de l'alteritat, igualtat en capacitats i drets, significació del cos sexual (diferències), diversitat d'opcions, comunicació, amor, plaer, intimitat compartida, respecte per la diferència, capacitat i oportunitat de la procreació, situacions amb risc per a la salut sexual, maneig de les decisions.

Incloure la dimensió sexuada en el procés de construcció de persones lliures i respectuoses amb la pluralitat i els valors democràtics és fonamental. Hi ha múltiples documents internacionals que posen de manifest el que és adequat i necessari en una educació sexual integral:

- *Orientaciones Técnicas Internacionales sobre Educación en Sexualidad*. Volum 1. «Justificación de la educación en sexualidad», UNESCO 2009.

- *Informe preliminar del Relator Especial de las Naciones Unidas sobre el derecho a la educación*, 2010.
- *Educación Integral de la Sexualidad: Conceptos, Enfoques y Competencias*. UNESCO 2014.
- *Estándares de Educación Sexual para Europa*. Oficina Regional de la OMS para Europa y BZgA. OMS 2010.

Des del PIES s'assumeix que l'educació sexual integral és aquella que -partint del fet, acceptat majoritàriament, que la sexualitat és una part fonamental i integral de la identitat i de la vida de les persones, que comprén dimensions físiques, psicològiques, socials, polítiques, espirituals, econòmiques i culturals- incorpora:

1. Coneixements i reflexió sobre conceptes relatius al fet sexual humà, **aprendre a conèixer** (Delors, 1996).
2. Significació afectiva i emocional individual de l'alumnat d'aquelles qüestions essencials que configuren el fet sexual humà, **aprendre a ser i aprendre a viure** (Delors, 1996).
3. El significat dels drets sexuals com a principis ètics i legals sobre els quals es construisca un marc social de la vivència de la sexualitat que elimine la desigualtat, l'estigmatització i la discriminació per raó de sexe, identitat de gènere i orientació sexual, **aprendre a ser i aprendre a viure** (Delors, 1996).
4. El maneig de les decisions que permeten el desenvolupament d'una vivència de la sexualitat congruent amb cada projecte de vida i en el context de la salut sexual, **aprendre a fer i aprendre a viure** (Delors, 1996).

Aquesta educació sexual integral ha de tindre com a guia en el disseny i l'execució una sòlida perspectiva de gènere, i també una especial atenció a la diversitat de sentir i viure la pròpia sexualitat, diversitat en l'orientació sexual, diversitat en la identitat de gènere, com a constitutiu del fet sexual humà i assumir que aquesta realitat és constitutiva de totes les persones, independentment de les diversitats funcionals que presente cada individu.

2.2 CONTINGUTS DEL PIES

El PIES és conforma com un programa d'intervenció en educació sexual que vaig comptar un conjunt bàsic de tems i d'objectius adaptats a secundària obligatòria, arreglats en tres unitats competencials (UC), que agrupen les competències bàsiques en sexualitat que han de desenvolupar-se en el programa.

- **Unitat competencial 1. Som sers sexuats. La sexualitat com a experiència vivencial.** Desenvolupa les competències sobre: Sexuació i diversitat. Identitat sexual i Identitat de Gènere. Orientació sexual i relació no determinant amb la identitat sexual i de gènere. Rols sexuals, estereotips sexuals.
- **Unitat competencial 2. Explore, reconec i signifiqui el meu cos.** Desenvolupa els competències sobre: Drets sexuals. Desig sexual i resposta eròtica. Plaer. Procreació. Conductes sexuals i masculinitat i feminitat hegemòniques.
- **Unitat competencial 3. Els comportaments sexuals. Valoració del risc i decisió.** Desenvolupa les competències sobre: La trobada eròtica, parella sexual i comunicació-escolta. Conductes sexuals amb risc, la via de transmissió sexual (genital-anal-oral). La negociació. Vulnerabilitat i risc. Anticoncepció.

2.3 METODOLOGIA D'IMPLEMENTACIÓ DEL PIES

2.3.1 Tallers de promoció de la salut sexual

Les unitats competencials son traslladades a l'aula a través d'una metodologia participativa basada en l'aprenentatge col·lectiu, produït a compartir idees, vivències i experiències individuals en el

grup. l'aprenentatge és realitza a través de l'experiència vivencial per damunt de la transmissió de continguts, és a dir, predomina l'aprenentatge vivencial sobre l'ensenyança clàssica de transmissió de coneixements.

Aquesta metodologia, denominada clàssicament *taller*, és adequada en educació sexual, sobretot en promoció de la salut sexual, ja que incorpora la construcció del coneixement mitjançant l'intercanvi dinàmic del grup i la transformació individual ja que afavoreix la integració de les vivències sentides i la reflexió sobre aquestes.

2.3.2 L'aprenentatge vivencial

En els tallers de promoció de la salut sexual els canvis comportamentals que es produeixen són el resultat de la reflexió sobre l'experiència vivencial de cada adolescent que integra el grup i la proposta experiencial que facilita els nous continguts i les propostes de maneig que s'incorporen en el taller.

La desconstrucció experiencial serà el resultat de la reflexió de la proposta del PIES enfront de la posició majoritària que es té en l'adolescència sobre la sexualitat i que han incorporat sense a penes un posicionament crític, tot per facilitar que s'integre el fet de sentir amb el de pensar i amb el d'actuar.

En general la societat actual ofereix a les i als adolescents concepcions de la sexualitat pertanyents a l'ordre de la naturalesa (biologia) enfront de la comprensió de la sexualitat que ofereix el PIES, que la situa com un procés biogràfic (bio-psico-social).

L'ordre social dominant en el nostre entorn continua mantenint, com a sistema d'organització de les relacions polítiques-econòmiques-socials sobre el qual se sustenta, essencialment el patriarcat. Basant-se en aquest es configuren els rols de gènere, les desigualtats entre les dones i els homes i el masclisme com a expressió col·lectiva i subjectiva d'aquestes desigualtats.

La sexualitat que s'ofereix com a hegemònica i dominant, en aquest entramat patriarcal i masclista, és aquella en què els mandats biològics són entesos com els que marquen les direccions biogràfiques de les persones, concebuts i assumits com a naturals i incorporats com a justificadors i guies dels comportaments.

El rendiment sexual, centrat en un rendiment genital, és el valor prínceps de la vivència, tant la col·lectiva com la individual, de la sexualitat. Sustenta els requeriments de masculinitat i feminitat hegemònics en les diferents estructures somàtiques entre els sexes i en els rols biològics que presenten en la reproducció dones i homes.

Enfront d'aquesta posició, que compon gran part del currículum ocult de l'educació sexual no formal, des del PIES s'ofereix una articulació de la sexualitat que la reconeix com a part integral de la vida i proposa als adolescents reflexionar sobre:

- Els drets sexuals com a drets de totes les persones, independentment del seu sexe, del seu gènere i de la seua orientació sexual.
- El fet sexual com a fenomen complex, sense simplificacions biologicistes que no estan basades en les evidències científiques, on els itineraris corporals-vivencials són resultat d'un procés bio-psico-social, divers com qualsevol condició humana.
- Una sexualitat on les diversitats sexuals i de gènere són l'expressió del procés de sexuació individual i de la forma de viuir-se en les diverses possibilitats de combinacions, allunyades de les imposicions dicotòmiques i binàries.

Els nous continguts i el seu correlat vivencial s'han de desenvolupar en cada taller a través d'activitats programades, que estan dissenyades en format curt i intensiu. Aquestes activitats, les han de dirigir i dinamitzar les monitores i els monitors de PIES.

2.3.3 Marc de la Intervenció

Indicacions generals en la implementació del PIES per als monitors:

- Proporcionar una visió de la sexualitat des de la seua riquesa vivencial i plaent.
- Conèixer els drets sexuals que sustenten el seu desenvolupament.
- Tindre competències en el maneig de la complexitat bio-psico-social.
- Evitar la simplificació reduccionista de la sexualitat al fet biològic.
- Evitar centrar la intervenció en els riscos culpabilitzadors i persecutoris, és a dir, no centrar la sexualitat en la qüestió reproductiva i en les infeccions de transmissió sexual (ITS).
- Conèixer les interaccions grupals que ja existeixen en el grup.
- Coordinació amb la persona responsable del grup, tutor o tutora.
- Tindre competències en el maneig de dinàmiques grupals i de resolució de conflictes dins dels grups.
- Assumir el paper de qui dinamitza, no el de la persona educadora (aprenentatge vivencial sobre l'aprenentatge de continguts). Posició d'escolta no valorativa.
- Facilitar les condicions emocionals i grupals (tècniques) que possibiliten la circulació d'un aprenentatge vivencial.
- Aportar les solucions grupals davant de les disjuntives que es plantegen.
- Les demandes dels qui participen per malestar emocional s'han d'abordar en un moment diferent del taller.

- És imprescindible que qui el monitoritze haja reflexionat sobre la seua pròpia vivència de la sexualitat, com se sent enfront de la sexualitat dels adolescents i davant de la diversitat sexual.
- Si hi ha persones transsexuals, transgènere o amb gènere variant, i també persones intersexuals, cal d'incorporar-les-hi com a tals. Prèviament s'ha d'haver parlat amb les persones implicades i amb qui siga tutor/a del grup.

2.3.4 Orientacions enfocades a establir la reflexió sobre la sexualitat en l'adolescència

- Promoure una visió de la sexualitat relacional que incloga el respecte a les altres persones i a un mateix.
- Que les relacions eròtiques no són sinònimes de genitalitat, reproducció i heterosexualitat.
- El paper del demostratiu i el quantitatiu enfront del qualitatiu. Significar el “com he estat i sentit” versus “amb quants/es he estat” (igual per a qualsevol gènere i orientació sexual).
- La capacitat de dir *no* davant de conductes amb risc i recercar alternatives plaents.
- Els ideals romàntics i la pressió del grup no poden ser suficients per a determinar el tipus de pràctiques sexuals que s'assumeixen.

2.3.5 Alguns canvis actuals en el context de la vivència de la sexualitat de la població objectiu del PIES: Adolescència

- A hores d'ara cada vegada més un nombre més gran d'adolescents tenen una actitud més liberal i amb menys prejudicis respecte al sexe, ja que tenen clar el seu dret a tindre relacions sexuals exercint-lo i posant menys condicions per

a accedir a les relacions sexuals (n'hi ha prou si a hom li abelleix).

- Cada vegada més un nombre més gran d'adolescents no contemplen necessari que hi haja amor, ni compromís, per a mantindre relacions sexuals, encara que aquests solen ser requisits que les xiques declaren com a importants. N'hi ha prou si s'agraden i si les dues parts volen. Si en temps passats havia d'haver-hi amor i/o compromís ara resulta suficient d'agradar-se mútuament i desitjar-ho.
- S'accedeix abans a les relacions sexuals coitals. En 1977 la mitjana d'edat d'accés al coit estava en 22-23 anys, en el 2000 aquesta mitjana d'edat se situava en els 17-18 anys, en 2016 l'edat mitjana era de 16 anys.
- L'accés al coit des que s'inicia una relació eròtica/emocional és un procés en què cada vegada inverteixen menys temps, el pas de les conductes paracoitals a les coitals és cada vegada més ràpid.
- Les primeres relacions coitals i les relacions sexuals ocasionals, o no previstes, es poden manifestar en forma de conductes arriscades, sobretot si es produeixen en situacions i contexts inadequats: consum de drogues i alcohol, furtives...
- En edats més primerenques (entre 14-17 anys) assumeixen més riscos. A mesura que avancen en edat, quan es tenen relacions emocionals més estables i passen a ser de forma habitual actius sexualment, tenen pràctiques més segures (informació referida a contexts heterosexuels).
- Poden tindre relacions coitals amb un nombre més gran de parelles, entre tres i quatre en l'adolescència primerenca.
- Cada vegada més un nombre més gran de xiques s'allunyen del rol que abans se'ls assignava, també són actives en la recerca de relacions sexuals. Açò suposa, en qualsevol context relacional (heterosexual, homosexual o bisexual), un nou escenari relacional que inclou una nova regulació, més com-

partida, més igualitària, en condicions de mútua llibertat i de mútua responsabilitat en la trobada sexual.

- Cada vegada més prompte els que vivencien una orientació sexual no heterosexual o una identitat de gènere diferent de la que han tingut assignada s'expressen d'acord amb la seua diversitat sexual i de gènere.
- L'activitat sexual que mantenen incorpora l'experimentació i la flexibilitat, allunyant-la de la transcendència que en altres moments històrics se li atribuïa. La possibilitat de redefinir orientacions i vivències sexuals és una realitat cada vegada més freqüent en l'adolescència.
- Se senten saludables i invulnerables davant dels riscos. Posen en dubte el que els diuen les persones adultes, sinó que donen més importància als valors, a les conductes i pressions del grup d'iguals.
- La percepció que habitualment solen mostrar xics i xiques sobre l'activitat sexual dels seus iguals és que ell o ella sempre està per davall de la mitjana, moltes vegades creuen no complir amb la norma general.
- Des de pràcticament l'inici de la pubertat tot allò que s'ha relacionat amb el món sexual es converteix en quelcom de prestigiós davant el grup d'iguals. És important si s'han tingut o no relacions coitals, quants/es han besat, etc. Aquestes manifestacions són diferents per a xics i xiques però estan presents en ambdós sexes.
- La societat ofereix a l'adolescència missatges contradictoris sobre la sexualitat. D'una banda, incita al consum i a la recerca d'emocions positives i de plaer, invitant a l'activitat sexual, però nega la importància de l'educació sexual en el context familiar i educatiu.
- La televisió i la publicitat validen les relacions sexuals, hi ha permissivitat d'horaris i activitats, però pares i mares no assumeixen que els seus fills, sobretot les seues filles adoles-

cents, tinguen activitat sexual, encara més si és possible que hi haja pràctiques coitals.

- En l'adolescència es pot tindre dificultats per a dir NO a practicar conductes sexuals arriscades i la recerca d'alternatives igualment plaents, però segures.
- El discurs espontani familiar que reben en aquesta matèria moltes vegades està centrat en la capacitat reproductiva: a les xiques se'ls aconsella en el sentit de "vés en compte que ara podràs quedar embarassada..." i als xics: "has de portar condons per si tens relacions...". L'eròtica queda resumida i referida al "genital, reproductiu i heterosexual."
- L'ús de les tecnologies de la comunicació i de les xarxes socials introdueixen noves maneres de compartir i vivenciar la intimitat i la intimitat sexual, i serveixen en no poques ocasions de marc d'iniciació de la sexualitat relacional en les persones adolescents.

2.3.6 Orientacions per al maneig del grup en aquelles dinàmiques en què es distribueix en xicotets grups

- Si l'activitat requereix formar grups per sexe, xics i xiques per separat, s'intentarà que siguen equitatius en nombre.
- En general en les activitats que s'utilitzen grups per sexe es conformarà també un grup mixt de xics i xiques.
- Cal possibilitar que s'adscriguen al grup mixt aquelles/s adolescents que manifesten que no se sentirien còmodes en el grup de xiques o en el de xics.
- Si la dinàmica requereix formar diversos subgrups cal procurar que aquests siguen mixts en relació al sexe i d'un nombre semblant.
- Qui monitoritze ha d'evitar en la mesura que siga possible que es formen grups espontanis, marcats per les preferències entre ells/es, tot per tal de facilitar la creació de nous vincles potencials en el grup.

La intervenció en 2n de l'ESO consisteix en la implementació de les dues primeres unitats competencials, a través dels dos tallers dissenyats originàriament i revisats.

La intervenció en 3r de l'ESO consisteix en la implementació de la unitat competencial 3a, a través del desdoblament del que venia sent el tercer taller en dos nous tallers, el tercer i el quart, que desenvolupen la UC 3 de forma més extensa i exhaustiva.

Les unitats competencials que es plantegen en el PIES no han de ser desenvolupades com a parts independents entre si, els tallers han de tindre un clar fil conductor centrat en la comprensió de la sexualitat com un valor humà individual, social, complex i subjecte a drets.

3.1 QUALITAT I EQUITAT DEL PIES

Per al PIES el grau d'excel·lència obtingut pel programa està directament relacionat amb la qualitat de la intervenció de cada una de les persones que dinamitzen els tallers; les fortaleses i les debilitats del PIES radiquen en el com es realitzen aquestes intervencions, l'instrument de treball fonamental del PIES no són els possibles recursos utilitzats (les activitats programades i/o els possibles materials de suport), el més important i la clau de la qualitat són les persones que el dinamitzen; per això és important la seua motivació per a participar i la formació prèvia i continuada que reben.

El grau d'equitat del PIES, quant al mode en què s'aborden els determinants de la salut sexual en el programa dins de l'educació secundària obligatòria, és a dir, com l'abordatge és capaç de desenvolupar-se en un context de diversitat sexual, de gènere, funcional, d'origen geogràfic i ètnic, depèn en gran manera de com els valors del programa són implementats pels qui el monitoritzen, però evitant la projecció de valors i prejudicis subjectius i garantint que es realitzin intervencions allunyades de qualsevol tipus d'adoctrinament, discriminació o estigmatització.

Aquest objectiu d'equitat, implícit en el PIES, ens exigeix quatre elements claus:

- **L'homogeneïtzació en la formació sobre educació sexual que es realitza al personal d'infermeria, que ha d'estar centrada i dirigida a la implementació dels tallers de promoció de la salut sexual que proposa el programa.**
- **Comptar amb un grup qualificat i coordinat de formadors per a monitors PIES que homogeneïtze els continguts que s'imparteixen en les diferents edicions.**
- **Que el desenvolupament en l'aula s'ajuste al format formulat en aquest document.**
- **La implicació de professionals de la sexologia dels centres de salut sexual i reproductiva de cada departament en la formació continuada que es realitza anualment a monitors/es de PIES.**

L'objectiu de les unitats competencials 1 i 2 en 2n de l'ESO és conformar un bloc que facilite l'adquisició de les competències bàsiques referides a:

- La comprensió de la sexualitat, com a vivència estructural de ser persona sexuada.
- La sexualitat com un procés que discorre des del fet biològic, arrelat en el fet psíquic (cos vivència subjectiva) i determinat pel fet social.
- La forma amb què aquestes concepcions es vinculen amb la vida en l'adolescència.

4.1. UNITAT COMPETENCIAL 1

Propòsits de la UC 1 (modificat de: PIES. Generalitat. Conselleria de Sanitat. 2009):

- Que es reconega la relació entre sexualitat i identitat personal.
- Que es compregui la relació entre identitat sexual, identitat de gènere i orientació sexual.
- Que es conega la construcció social dels rols sexuals.

- Que es potencien actituds de respecte davant de les diferents opcions sexuals i una actitud crítica enfront de les relacions no igualitàries entre sexes.
- Que es potencie la integració dels canvis corporals i cognitius en el procés individual de desenvolupament.
- Que es reconega el concepte de violència en les seues diferents expressions, inclosa la violència de gènere.

TALLER 1. SOMS SERS SEXUATS

La sexualitat com a experiència vivencial. La identitat sexual i la identitat de gènere. Diversitat sexual

Competències que desenvolupa el taller 1:

Que l'alumnat:

1. Integre la **sexuació** com a procés biogràfic, singularitzador i divers.
2. Integre la **identitat sexual** com la identificació de la pertinença a un sexe (home o dona o una combinació d'ambdós) i per tant consciència de la diferència sexual des de la subjectivitat, no necessàriament binària, en combinació amb l'orientació sexual.
3. Integre la **identitat de gènere** referida al grau d'identificació de la persona com a masculina o femenina o alguna combinació d'aquestes i com a organitzadora de la interlocutòria concepte i del comportament social relatiu a la percepció del mateix sexe i gènere.
4. Integre l'**orientació sexual** com el procés referit al sexe/gènere de la persona per la qual les persones se senten atretes eròticament.

5. Reconega la combinació de la identitat sexual, la identitat de gènere i l'orientació sexual com a constituent del nucli estructurador de la identitat, que atorga singularitat i sentiment de pertinença durant totes les etapes de la vida.
6. Identifique que l'orientació sexual està referida a tres tipus d'orientació: Heterosexual quan les persones se senten atretes per persones del sexe i/o gènere diferent del propi, homosexual quan l'atracció és cap a persones del mateix sexe i/o gènere que el de la persona, o bisexual, quan les persones se senten atretes per persones de qualsevol dels sexes i/o gèneres.
7. Interprete els rols sexuals, estereotips sexuals, com a pertanyents al sistema sexe/gènere.
8. Integre el relat de la diversitat sexual com l'expressió de la vivència subjectiva de percebre's com a persona sexuada.
9. Aprecie l'absència d'automatismes estructurals neurològics i endocrins unívocs quant a les identitats sexuals i el paper que ocupa la socialització en el procés de la seua construcció, identitats de gènere.
10. **Interprete el gènere no binari** com aquell amb el qual s'identifiquen les persones que tenen una identitat de gènere diferent de la que se'ls va assignar en nàixer i que no se situa en els extrems dicotòmics de la masculinitat i la feminitat (identitats transgènere).

Actividad 1.0: Presentació del PIES al grup

S'inicia el contacte amb el grup descrivint-los l'enquadrament de treball del PIES:

- Treball participatiu, a través de la realització d'activitats en grup.

- Totes les persones poden participar aportant la seua experiència, opinions i creences.
- L'únic límit per a la participació és el respecte a les diferents opinions i diferents formes d'expressió de la vivència de la sexualitat.
- S'ha de parlar en primera persona, i evitar de parlar de les altres.
- Es necessita mantindre un nivell suficient de respecte en l'escolta i la participació per a realitzar les activitats sense incidències importants.
- S'ha d'acordar confidencialitat per a les experiències exposades per altres.

A continuació s'obri la bústia de preguntes (que pot haver-se indicat abans del taller a la tutora o al tutor que les porten ja escrites, una per persona, o emprar-se un temps perquè es faça, no més de 10 minuts). Les preguntes seran contestades al llarg dels tallers.

Aquesta tècnica permet que la informació que s'arreglega servisca al monitor d'aproximació al que *sap* el grup sobre sexualitat.

Activitat 1.1: Què és per a tu la sexualitat?

L'activitat desenvolupa la pregunta i la respon: Què és per a cada persona la sexualitat?

L'activitat 1.1 desenvolupa fonamentalment les competències 1/2/3

A través d'una metodologia de "pluja d'idees" sobre el que és per a cada un/a la sexualitat i posterior fòrum de discussió sobre la foto fixa resultant.

Objectiu de l'activitat

Construir una definició grupal de sexualitat que incloga un enfocament que no sols estiga referit a marques *biològiques* i que permeti entendre-la com el resultat d'un procés *individual i social*, que afecti tots els aspectes del que les persones prenen com a importants per a la seua vida.

Exercici de l'activitat

1. S'inicia la sessió explicant que es construirà una definició sobre el que el grup considera que és la sexualitat. Cada un/a aportarà una o diverses paraules (idees) del que entenen per sexualitat.
2. Es poden incloure diverses rondes d'aportar idees, per a facilitar la participació. Cal procurar mantindre un ritme ràpid de participació, es busca la major espontaneïtat possible: es demana que diguen les idees que primer els vinguen a la ment.
3. Es pot sol·licitar la col·laboració d'un parell d'adolescents perquè escriguen en la pissarra el que es va dient, o escriure-ho el/la monitor/a.
4. Les idees, paraules, que s'escriuen en la pissarra, s'agrupen en columnes diferenciades, una columna per a xiques i una altra per a xics, si algú en el grup ho manifesta es pot ampliar amb una altra columna de sexe diferent.
5. Finalitzat el torn d'aportacions s'ha d'obrir un espai de reflexió sobre allò que s'ha plasmat, es llança la pregunta al grup: què els pareix?, i es deixa un torn lliure de participació. No s'analitzen ni jutgen les aportacions.
6. A continuació el/la monitor/a proposa al grup l'agrupació de les paraules que s'han escrit en tres categories, una **categoria** que arrebregaria tot allò relacionat amb **aspectes biològics** (hormones, caràcters sexuals primaris i secundaris),

una altra que arreplegaria tot allò que estiga relacionat amb el món **psíquicosubjectiu** (emocions, sentiments, afectes) i una tercera que englobaria la **dimensió social** (conductes, estereotips i rols sexuals,...).

7. La inclusió de les paraules en aquestes tres categories, les condueix el/la monitor/a amb la participació del grup.
8. Hi haurà paraules (idees, conceptes) que seran de difícil ubicació excloent en una categoria o en una altra, per la qual cosa poden aparèixer en més d'una categoria.
9. Ajudant-se en aquesta agrupació per categories se sintetitza una definició sobre sexualitat que s'escriu en la pissarra i es deixa escrita.

Tancament de l'activitat

Es fa un resum assenyalant si la definició conté moltes referències al fet biològic, al fet genetal, a l'afectiu, al relacional, al reproductiu, a l'heterosexualitat exclusivament o a estereotips de gènere.

Activitat 1.2: Canvi d'identitat

L'activitat desenvolupa la pregunta i la respon: Quin lloc ocupa la identitat sexual i la identitat de gènere en l'autopercepció?

L'activitat 1.2 completa l'activitat 1 (competències 1/2/3) incloent qüestions relatives a la 4 i la 6.

A través d'una metodologia de canvi de rols sobre la pròpia identitat (sexual i de gènere) de l'alumnat participant i fòrum de discussió dirigit sobre l'experiència.

Objectiu de l'activitat

1. Visibilitzar la importància de la identitat sexual i de gènere en el procés d'autopercepció i de la percepció social.
2. Posar en evidència la dificultat d'una autopercepció diferent de la que s'ha construït al llarg de la vida de cada u.

IMPORTANT: S'ha d'atendre el fet que en l'aula pot haver-hi adolescents en un procés de transsexualitat, de gènere no binari, persones que encara no tinguen clar el seu gènere o persones intersexuals que viuen amb dissonància el sexe assignat i el sexe sentit o no encaixen en les categories binàries de classificació del sexe/gènere que habitualment funcionen en la societat.

Exercici de l'activitat

1. S'explica que l'activitat necessita silenci durant uns minuts.
2. S'indica que, en la mateixa cadira on s'asseuen, tanquen els ulls i imaginin en silenci que pertanyen a un sexe que no és aquells amb el qual s'identifiquen habitualment.
3. Es va guiant el grup a través d'indicacions com ara:
 - Respireu profundament, lentament!
 - Imagineu aquesta situació en la vostra família, com us tractarien!
 - Imagineu la situació amb els/les companys/es (grup de parelles)!
 - Amb les amigues i els amics serien molt diferents?
 - Quina roba portarien?
 - Com se sentirien?
 - Com serien els gusts sexuals?

4. Transcorreguts cinc minuts aproximadament s'indica al grup que ja pot anar obrint els ulls i se'ls proposa que individualment vagen dient al grup:
 - què s'han imaginat:
 - si els ha resultat complicat fer-ho o no
 - si han estat còmodes sentint el canvi
 - si la nova situació imaginada els ofereix avantatges/guany sobre la realitat que viuen
5. S'ha de facilitar que intervinga el nombre més gran possible d'adolescents.
6. A continuació se sol·licita que alguna persona del grup definisca què és la identitat personal.
7. Sobre aquesta definició es va construir en grup, a partir de les qüestions més significatives que hagen eixit en la dinàmica inicial, una definició sobre identitat sexual, identitat de gènere i orientació sexual.
8. El/la monitor/a ha d'incorporar en les definicions els aspectes que no apareixen i que estan en les definicions oferides en els continguts conceptuals del taller.
9. Les definicions s'escriuen en la pissarra, davall de la definició de sexualitat que s'havia construït en l'anterior activitat.

Tancament de l'activitat

El tancament es realitza llegint les definicions que s'han escrit, com a exemple de tancament pot expressar-lo com "Repassem el que hem fet fins ara!" O qualsevol frase que incloga el grup en el procés de construcció.

Activitat 1.3: “Una història per escriure”

L'activitat desenvolupa les preguntes i les respon: Com la identitat sexual s'ajusta a la construcció social dels sexes, conformant la identitat de gènere, i en quina mesura es relaciona amb l'orientació sexual?, i com s'escriu la vinculació masculí/home i femení/dona?

A través d'una metodologia de “construcció imaginària d'un personatge”, en què van afegint-se a una silueta humana sense *sexuar* (sense marques que definisquen el sexe a què pertany) aquells comportaments, gusts, desitjos, vivències, rols sexuals que *sexuen* la història del personatge que s'ha imaginat i el posterior fòrum de discussió dirigit.

L'activitat 1.3 arreplega el que ha aportat ja l'activitat 1 i 2, i incorpora la resta de les competències proposades.

Objectiu de l'activitat

- Contrastar com s'ha construït la sexuació del personatge amb les definicions que s'han construït en el grup (estan escrites en la pissarra de l'aula).

Requeriments per a realitzar l'activitat: Disposar de còpies en paper d'un dibuix d'una silueta humana sense referències a cap característica de marques de sexe/gènere habituals (caràcters sexuals secundaris o robes o signes de gènere hegemònic). Preferiblement en mida A3.

Exercici de l'activitat

1. Es divideix l'aula en tres grups, un de xiques, un altre de xics i el tercer mixt de xiques i xics.
2. A cada grup se li dóna un dibuix amb el qual ha de fer el treball.

3. El grup de xics ha d'elaborar un personatge en què el fil conductor de la seua vida és el de ser home, per al de xiques el de dona i per al mixt ho decideix el grup.
4. En els personatges que construïsquen han d'incloure's referències a:
 - la família
 - la relació amb les altres persones: amistats, professors/es
 - les relacions amoroses i sexuals
 - l'orientació sexual que es tria per al personatge
 - els seus somnis de futur professional i laboral
 - somnis de formar una família o no
 - relació de parella, si en té o no, o si li agradaria tindre'n
5. El grup consensua el que va incorporant i ho escriu dins de la silueta que se'ls ha facilitat.
6. Després d'acabar-se el temps donat (10 minuts) es passa a exposar el personatge imaginat per la persona que decidisca el grup.
7. Es pregunta als grups:
 - Si hi ha diferències entre els personatges de cada un dels grups
 - Si aquestes diferències estan o no relacionades amb el fet de ser xiques o xics els personatges triats
 - Es demana al grup altres estereotips de gènere que coneguen de la seua vida quotidiana o de l'experiència personal

Tancament de l'activitat

Es realitza una discussió oberta sobre els estereotips de gènere i les exigències socials i familiars per a xiques i xics. Es comenten les vivències que tenen sobre això.

Activitat 1.4: “Diversitat sexual”

[Inspirada i modificada de: *Técnicas grupales para el trabajo en sexualidad con adolescentes y jóvenes*. Valeria Ramos Brum. Fondo de Población de las Naciones Unidas. Motevideo, 2011]

L'activitat desenvolupa la pregunta i la respon «Què significa la diversitat sexual?»

L'activitat 1.1 desenvolupa fonamentalment les competències 8, 9 i 10.

Objectiu de l'activitat

Concreció en imatges de la diversitat sexual enfront de l'*heteronorma* que s'entén per defecte.

IMPORTANT: L'activitat pot fer aflorar prejudicis i fòbies envers qualsevol de les expressions de la diversitat sexual. Cal que, deixant fora posicions intolerants i de violència verbal o desqualificadores greus que hem de rebutjar, aquestes qüestions siguin reconduïdes i integrades en el context d'una vivència de la sexualitat des de la individualitat.

Davant de la pregunta de per què no hi ha imatges de situacions semblants amb persones heterosexuales, la resposta ha de ser clara: perquè es vol visibilitzar el que habitualment queda com a inexistent davant del més freqüent!.

Requeriments per a realitzar l'activitat: Disposar d'imatges impreses de:

- casaments de parelles homosexuals

- de famílies homoparentals d'homes o dones
- de persones transsexuals i gènere divers (indicant que són persones transsexuals)
- de persones amb diversitat funcional en situacions de relacions de parella o amoroses

Dues o tres fotos de cada un d'ells.

Les imatges són fàcilment accessibles a través de qualsevol cercador d'Internet.

Exercici de l'activitat

1. Es divideix l'aula en quatre grups mixts respecte del sexe.
2. A cada grup es reparteix un dels conjunts de fotos de què es disposa.
3. Cada grup ha de fer un xicotet relat sobre com imaginem que són les seues vides, en general: com ho accepten en la seua família, en el seu grup d'amistats, com és la seua vida professional-laboral, com se senten a nivell personal, com és la seua vida amorosa, quins són els sons i les expectatives en les seues vides.
4. Després d'acabar-se el temps de treball en grup, es posa en comú el que individualment s'ha construït sobre les imatges de què disposaven, i la persona portaveu de cada grup exposa el que han elaborat.

Tancament del taller

Es recapitula el procés que s'ha desenvolupat a través d'una pluja d'idees en què es proposa al grup que expressen quines idees o conceptes els han paregut interessants, difícils d'entendre, polèmics, etc, (prenent com a referència les definicions que s'han anat escrivint en la pissarra).

4. 2. UNITAT COMPETENCIAL 2

Propòsits de la UC 2 (modificat de: PIES. Generalitat. Conselleria de Sanitat. 2009):

- Que es comprenga una resposta èròtica integrada en les seues vivències personals.
- Que s'adeqüe el tipus de conductes sexuals que tenen al moment vivencial personal.
- Que es potencie la integració dels aspectes hedonistes de la sexualitat (plaer) amb els aspectes relacionals (comunicació).
- Que es comprenga que la procreació ha d'integrar-se en les seues vivències personals i de responsabilitat.
- Que es potencie una anàlisi crítica sobre els models de conductes sexuals que s'assignen a cada sexe.
- Que es potencie una anàlisi crítica sobre la violència sexual i la seua relació amb el consentiment en les relacions sexuals.

Aquesta unitat competencial pretén aconseguir una consolidació d'allò que s'ha proposat en el primer taller: la recerca per trobar un equilibri entre els tres troncs pels quals discorre el fet sexual humà, és a dir biològic psicològic i social, i oferir un espai de reflexió sobre ells que permeta el posicionament crític de l'alumnat.

Les informacions i els continguts més significatives per a l'adolescència, a l'hora de construir i refermar els significats simbòlics de masculinitat/feminitat i els seus determinismes vinculats al sexe, provenen de la televisió i d'internet que, en general, no ofereixen plantejaments crítics enfront de l'ordre social quant al sexe, sinó que traslladen models sexuals-èròtics excessivament estereotipats i creen una distorsió important quant a la sexualitat humana.

La societat actual, on es mouen els/les adolescents, marca una clara tendència cap al culte al cos, que es presenta com a escenari d'èxit i rivalitat i on l'imaginari èròtic d'una part important de la po-

blació està construït, en gran manera, per l'erotisme industrial i per la indústria de la pornografia.

Els nuclis d'interés per a la població adolescent, adolescència primerenca en el PIES, quan es parla de sexualitat, estan molt centrats en tot allò que té a veure amb el cos. Els canvis corporals-vivencials que recentment els han ocorregut o estan ocorrent-los ara, resultats dels canvis puberals, fan que siga així. Aquests canvis, sense altres explicacions i plantejaments, són incorporats i codificats com a exclusivament *biològics* i solen estar clarament travessats per les marques de gènere i de la desigualtat entre els sexes quant a actituds i aptituds pel que fa al sexe i a uns altres àmbits.

TALLER 2. EXPLORE, RECONEC I SIGNIFIQUE EL MEU COS *El cos i la seua experimentació com a escenari de l'Eròtica*

Competències que desenvolupa el taller 2:

Que l'alumnat:

1. Integre els drets sexuals com a escenari de les relacions afectives i eròtiques entre les persones
2. Identifique el desig sexual com la trobada entre els sexes
3. Reconega l'erotisme com a expressió del desig sexual
4. Aprecie la resposta eròtica com a punt de confluència entre els sexes
5. Integre el plaer sexual com un valor positiu en la vida de les persones
6. Interprete la vivència del desig sexual des de la individualitat
7. Reconega les conductes sexuals i els mandats socials relacionats amb la masculinitat i la feminitat

Activitat 2.1: El drets sexuals (DS) de les persones

Com a punt de partida per a treballar les qüestions referides al cos s'inicia reflexionant sobre els drets sexuals.

Objectiu de l'activitat

1. Enumerar els drets sexuals.
2. Significar la relació d'aquests drets amb dues qüestions fonamentals:
 - la llibertat per a tindre una sexualitat sana i responsable i lliure de violència.
 - el dret i respecte de les diferents formes de viure com a persona sexuada.
3. Destacar la necessitat de defensar els drets sexuals com a drets humans inalienables.

L'activitat 2.1 desenvolupa fonamentalment la competència 1, i obri la reflexió per a les competències 2, 5 i 6.

Requeriments per a realitzar l'activitat: Disposar de fitxes que tinguen impresos els DS, un per fitxa, és important que les fitxes dels DS estiguen escrites en llenguatge pròxim a l'edat de les persones participants i que se'ls incloga en present i que se'ls implique en aquests. Per a cada un dels drets en les fitxes la frase ha de començar per "Tenim dret a ...»

IMPORTANT: Aquesta activitat ha de disposar d'una fitxa amb el material sobre els drets sexuals preparat.

Exercici de l'activitat

1. S'inicia l'activitat amb la pregunta al grup sobre si algú coneix que hi ha drets sexuals.

2. Si hi ha persones que contesten que sí se'ls inclourà en el grup que els ha de llegir en veu alta, si ningú no els coneix pas o si no es completa el nombre de persones per a llegir-los se sol·licita la participació.
3. Es reparteix una o dues fitxes, on està plasmat un dret de la llista de drets sexuals (11 drets), per a ser llegits en veu alta al grup.
4. Després de la lectura de cada un dels drets, es proposa una roda d'opinió sobre aquest.
5. Es dirigeix la discussió cap a una reflexió del grup sobre la necessitat de la defensa d'aquests drets.
6. Preguntes que poden ajudar en la reflexió del grup:
 - Si pensen que és necessari que existisquen els DS
 - Què creuen que aporten els DS

Tancament de l'activitat

El/la monitor/a planteja la discussió en aquest punt cap a la discriminació i l'estigma social de la diversitat sexual i de gènere i el dret a la vivència de la sexualitat en la diversitat funcional, plantejant preguntes com:

- Què ocorre si no es compleixen aquests drets.
- Qui són les persones que poden ser més fàcilment excloses d'aquests drets.

Activitat 2.2: Joc de la silueta

L'activitat 2.2 desenvolupa fonamentalment la competència 3, i obri la reflexió per a les competències 4, 5 i 6.

A través d'una metodologia de "construcció cooperativa" d'un model corporal erogenoeròtic de persona i fòrum de discussió

Objectiu de l'activitat

1. Definir els conceptes de zones erògenes i zones eròtiques personals i vincular-les al plaer sexual.
2. Buscar les similituds entre la resposta eròtica de tots els cosos (dona, home, transsexual, bisexual).
3. Aclarir que qualsevol activitat sexual comença pel desig sexual i aquest depèn de cada persona en particular.

IMPORTANT: Atendre que en l'aula pot haver-hi adolescents en un procés de transsexualitat, de gènere no binari, persones que encara no tinguen clar el seu gènere o persones intersexuals que viuen amb dissonància el sexe assignat i el sexe sentit o no encaixen en les categories binàries de classificació del sexe/gènere que habitualment funcionen en la societat.

Requeriments per a realitzar l'activitat: Disposar de paper continu per a dibuixar les siluetes. Retoladors negre o blau, i roig.

Exercici de l'activitat

- Es constitueixen dos grups, l'un de xics, i l'altre de xiques.
- Si en l'aula hi ha adolescents transsexuals o en procés de definició del seu gènere s'han d'ubicar en el grup on se senten identificats i còmodes.
- Un/a adolescent de cada grup ha de tombar-se sobre el paper i amb el retolador es marca el contorn de la figura per a acon-

seguir una silueta de xica i una altra de xic, tant per davant com per darrere.

- A continuació el grup de xiques intercanvia la silueta amb el de xics. Se'ls indica que marquen amb roig les zones corporals que pensen que resulten més excitants sexualment, i que numeren aqueixes zones de menor a major importància eròtica segons es consensue dins del grup. El grup de les xiques ho ha de fer sobre la silueta de xic i el de xics sobre la silueta de xica.
- Disposen de 15 minuts per a realitzar l'exercici i posar-se d'acord i, a continuació, es realitza la posada en comú que obrirà el debat en què es contrastaran els diferents punts de vista observats, a nivell de grup i a nivell personal.

Tancament de l'activitat

Idees sobre les quals conduir la discussió per a això:

- Relacionar erogen amb erotisme i amb el plaer sexual.
- Veure si els xics es veuen reflectits en les marques i prioritats de les xiques i viceversa.
- Si s'aprecien diferències entre el nombre de zones erògenes i zones eròtiques dels xics i de les xiques.
- Si les zones que s'assenyalen estan més o menys genitalitzades.
- Per què pensen que aqueixes zones són les més eròtiques i si creuen que això és igual en totes les cultures.
- Si creuen que els mitjans de comunicació ens influeixen en el que pensem i sentim.
- Si els desitjos sexuals dels xics i de les xiques són valorats igualment.

Activitat 2.3: El desig i el plaer sexual

L'activitat desenvolupa la pregunta i la resposta referida al desig i al plaer sexual sobre si el desig i el plaer sexual varia per raons de sexe o de gènere?

L'activitat 2.3 desenvolupa les competències 3, 4, 5, 6 i 7.

Objectiu de l'activitat

1. Aclarir que el plaer sexual és consubstancial a qualsevol cos humà
2. Significar que el dret al plaer sexual és igual per a totes les persones

IMPORTANT: Aquesta activitat ha d'integrar la masturbació com una pràctica valuosa, no sols pel plaer sexual que produeix sinó també pel que aporta a l'autoconeixement quant al propi cos eròtic i a l'empoderament de les decisions sobre l'erotisme relacional.

Requeriments per a realitzar l'activitat: Disposar de targetes que porten escrites les afirmacions sobre les quals ha de tractar la reflexió dels grups.

Exercici de l'activitat

1. Es formen cinc grups, a cada un se li passa una targeta que planteja una qüestió diferent sobre la qual han d'opinar i arribar a un acord sobre la conclusió raonada que s'aporta al grup:

Afirmacions

- Les xiques i els xics no tenen un desig sexual semblant quant a intensitat i freqüència.

- La masturbació és una pràctica sexual que realitzen més els xics que les xiques.
 - Les persones homosexuals haurien de controlar en públic les seues mostres d'afecte o expressions del desig sexual amb la parella (besos, carícies, etc.).
 - Els xics senten més les necessitats sexuals, és per això que diuen que **no es poden contindre**.
 - Les xiques heterosexuales tenen menys desig sexual que els xics perquè solen estar **més preocupades** per la por de quedar embarassades, la por que els pares/mares ho sàpien, etc.
2. Un cop finalitzat el temps de treball en grup, es posa en comú el que cada un d'ells ha elaborat sobre la qüestió que els ha tocat. La persona portaveu de cada grup llig el seu tema i les conclusions a què han arribat.

Tancament de l'activitat

Idees sobre les quals cal conduir la discussió:

- Quina influència tenen les hormones en el desig sexual per a xics i xiques.
- Per què hi ha tanta diferència, en general, entre el que els xics manifesten sobre la seua masturbació i el que manifesten les xiques sobre la seua.
- Per què el plaer sexual està més valorat en els xics com quelcom de demostratiu, de quantitat, etc. i en les xiques no sol ser-ho.
- Per què els xics solen parlar obertament sobre el seu plaer sexual i les xiques no solen fer-ho tan obertament.

Activitat 2.4: “El petting, la penetració... Compartint intimitat”

L'activitat desenvolupa les preguntes i les respon: què s'entén per relacions sexuals? Si no hi ha penetració no hi ha relacions sexuals? Quin grau d'intimitat es posa en joc en les relacions sexuals?

L'activitat 2.3 desenvolupa les competències 6 i 7.

Objectiu de l'activitat

1. Diferenciar entre rendiment sexual i plaer sexual.
2. Assenyalar la trobada sexual com una trobada íntima i una decisió personal.
3. Mostrar algunes diferències entre xics i xiques en la manera de compartir la intimitat (models eròtics segons el gènere).
4. Significar el petting com una pràctica sexual plaent per a compartir intimitat amb la parella.

Requeriments per a realitzar l'activitat: Disposar de targetes que porten escrites les afirmacions sobre les quals versa la reflexió dels grups.

Exercici de l'activitat

1. S'han de formar set grups, mixts en relació al sexe, a cada un se li passa una targeta que planteja una qüestió diferent sobre la qual han d'opinar i arribar a un acord sobre la conclusió raonada que s'aporta al grup:

Afirmacions

- Als xics els resulta molt difícil parlar de temes íntims (afectes, pors, desitjos, etc.), però sí que parlen molt de temes sexuals explícits, al contrari que les xiques, que els

resulta més fàcil parlar de temes íntims, però parlen menys de temes sexuals explícits.

- Per a tindre experiència sexual el més important és tindre trobades sexuals amb moltes persones.
 - En una relació de parella heterosexual les xiques donen més importància als sentiments que la que hi donen els xics.
 - El grau d'intimitat que es té en una parella i el que es té amb una amiga o un amic és paregut.
 - Cada contacte físic necessàriament ha d'acabar en una relació sexual coital.
 - Les pràctiques sexuals com compartir fotos o vídeos íntims per xats són prou segures.
 - Si en el grup moltes persones diuen que han tingut pràctiques sexuals (masturbació, petting, penetració, etc.) condiciona el qui no ho ha fet i se sentirà influït a fer-ho.
2. Després d'haver acabat el temps de treball en grup es posa en comú el que cada u ha elaborat sobre la qüestió que els ha tocat. La persona portaveu de cada subgrup llig el seu tema i les conclusions a què han arribat.

Tancament de l'activitat

Idees sobre les quals cal conduir la discussió:

- Quin valor té la intimitat.
- Amb qui compartim habitualment la nostra intimitat.
- Quines són les diferències entre xics i xiques per a compartir la intimitat sexual i amorosa (models eròtics segons el gènere).

Tancament del taller

El/a monitor/a recapitula el procés que s'ha desenvolupat a través d'una pluja d'idees en què es proposa al grup que expressen quines idees o conceptes els han paregut interessants, difícils d'entendre, polèmics, etc. (prenent com a referència les qüestions més significatives que han anat eixint en el desenvolupament de les activitats).

La tercera unitat competencial desenvolupa el bloc de competències referides als riscos per a la salut sexual relacionats amb la trobada eròtica. Abordant aquells problemes de salut sexual vinculats amb els embarassos no planificats, els relacionats amb la transmissió d'infeccions en les relacions sexuals amb penetració no protegides (ITS) i de forma indirecta amb les situacions en què aquests riscos es produeixen en contextos d'influència negativa per part de les parelles, consum de drogues, submissió davant de conductes de dominació i control, habitualment de violència estructural masculista, però també de violència sexual i d'abusos sexuals i de sobreexposició en xarxes socials.

El PIES, com a programa de promoció de la salut sexual, desplega la seua activitat en aquest bloc competencial pel que fa al maneig dels determinants relacionats amb el que s'esdevé en cada trobada eròtica.

L'estratègia de la promoció de la salut sexual en aquesta àrea recupera la idea **d'empoderament en la presa de decisions** a través del replantejament vivencial d'aquests determinants personals que fan que les conductes sexuals siguin dependents de la història personal, biogràfica, de cada persona.

Com a exemplificació d'allò que s'ha exposat es proposa una reflexió sobre l'estratègia que s'han realitzat de tallers per a promoció de la utilització del preservatiu "masculí", com a mesura universal de protecció enfront d'embarassos no planificats i ITS.

Punts d'anàlisi de la situació sobre la qual es pretén actuar:

- La utilització dels preservatius de forma consistent (entesa com en totes les relacions i des del principi fins al final de la penetració) és clau per a la prevenció d'ambdues situacions.
- El bon maneig instrumental en la col·locació del preservatiu, en ells i en elles, pot evitar accidents en la utilització; l'aprenentatge pot ser per assaig, encert vs error, o més dirigit.
- L'accés fàcil al preservatiu és fonamental per a poder ser utilitzat.
- La repetició de la utilització d'aquest s'associa a la consolidació de l'ús sistemàtic.
- Entre un 20 i un 30% de les persones menors de 20 anys no utilitzen un mètode de barrera eficaç en les seues primeres relacions sexuals coitals.
- La utilització d'un mètode de barrera en la primera relació coital és un bon predictor de la utilització posterior d'aquests.
- Els determinants associats al no ús del preservatiu que es manegen amb més freqüència són:
 - La disminució del plaer.
 - Les relacions no planificades en les quals no es disposa d'aquest.
 - La passió associada a l'enamorament.
 - El fet de no disposar de preservatius per problemes en l'adquisició d'aquests (vergonya, econòmics).
 - L'espontaneïtat com a valor afegit a la vivència adolescent de la trobada sexual.
 - El desig de no utilitzar-lo per part de la parella sexual.
 - Problemes individuals per a negociar el seu ús.
 - La impossibilitat de dir *no* davant dels desitjos de la parella sexual/emocional.
 - La ideació del control associat a la marxa arrere.

- Ideals estereotipats dels rols de gènere (posició de poder en les relacions, apassionament i fagositat en l'home,..).
- L'omnipotència de la inexperiència.

Les actuacions que s'han desenvolupat durant els últims anys, relatives a la utilització del preservatiu, han centrat l'activitat sobre l'ensenyança grupal de la col·locació de preservatius sobre models de penis de fusta o silicona, per acollir-se al possible efecte preventiu sobre el maneig instrumental de la col·locació i la familiarització amb la seua manipulació.

Aquest tipus d'enfocament, bàsicament preventiu, té un efecte molt limitat en el procés d'aprenentatge vivencial. Pivota en gran manera l'aprenentatge en què la novetat de la utilització dels preservatius i els models de penis en públic tinguen un efecte de canvi conductual pel fet d'incrementar l'atenció dels adolescents davant de qüestions que són tabú en aquestes edats.

La posició actual en adolescents, respecte de tot el que té a veure amb la sexualitat, ha canviat radicalment en els últims deu anys. Les noves tecnologies de la informació i l'accés a les xarxes socials des d'edats primerenques estan darrere d'aquests canvis; tenen accés a informació i maneig de tot el que es refereix a sexualitat de forma primerenca.

Dins del marc de la promoció de la salut sexual l'enfocament que s'assumeix a hores d'ara és diferent, l'abordatge de la promoció de la utilització del preservatiu se centra en la desconstrucció crítica dels determinants de l'ús i del no ús del preservatiu. L'objectiu d'aquest enfocament és el de construir un aprenentatge vivencial que incrementa la posició individual d'empoderament sobre la presa de decisions relatives a la utilització del preservatiu en la trobada sexual, tot això a través d'un desenvolupament d'aprenentatge grupal.

Així doncs, l'efecte preventiu, d'incorporar i de millorar l'ús del preservatiu, se centra en la millora de la qualitat de l'autonomia en les decisions concernents a la vivència sexual de cada persona que integra el grup.

UNITAT COMPETENCIAL 3

Els comportaments sexuals. Valoració del risc i decisió

Propòsits de la UC 3 (modificat de: PIES. Generalitat. Conselleria de Sanitat. 2009):

- Que es comprengui que els determinants dels comportaments sexuals estan integrats en les motivacions personals
- Que s'habilite en el maneig dels mecanismes de transmissió de les ITS/VIH
- Que s'habilite en el maneig de la prevenció primària en problemes de salut sexual lligats als embarassos no adequats per l'edat i amb les ITS
- Que s'habilite en el desenvolupament d'habilitats personals per a la identificació de les necessitats sexuals pròpies
- Que s'habilite en el maneig de la presa de decisions perquè les conductes sexuals concorden amb els desitjos propis i siguin compatibles amb el maneig de la protecció de la salut sexual pròpia de cada u

Competències que desenvolupen els tallers 3 i 4:

Que l'alumnat:

1. Aprecie la trobada eròtica com a expressió d'enriquiment personal i de la relació entre persones que s'estimen.
2. Reconeixi les conductes sexuals i els problemes, pel que fa al risc: amb risc i no de risc.
3. Identifiqui la necessitat de comunicar-se amb la parella sexual i afectiva, i d'escoltar-la. La negociació en la trobada eròtica.
4. Interpreti la via de transmissió sexual (genital-anal-oral). Conèixer per a decidir.

5. Integre el *risc* de tindre un problema de salut sexual amb la conducta sexual i la seua relació amb les decisions pròpies.
6. Entenga la relació entre *vulnerabilitat* i *risc*. Les posicions subjectives de *protecció* i de *desprotecció*.
7. Reconege l'anticoncepció i les decisions subjectives.

Primera part de la unitat competencial

TALLER 3. Valore el risc i decidisc (I part)

Competències específiques del taller

Que l'alumnat:

1. Manege les actituds i circumstàncies que comporten risc en les relacions sexuals.
2. Reconege l'anticoncepció efectiva.

Activitat 3.1: “Jugant amb les nostres creences sobre sexualitat”

[Inspirada i modificada de: Técnicas grupales para el trabajo en sexualidad con adolescentes y jóvenes. Valeria Ramos Brum. Fondo de Población de las Naciones Unidas. Motevideo, 2011]

Aquesta activitat permet contrastar diferents opinions sobre creences relacionades amb la sexualitat. Moltes d'aquestes creences poden estar condicionades per:

- *L'ordre social patriarcal i masclista*, que suposa una marcada desigualtat entre els sexes.
- Una visió *excessivament biològitzada i genitalitzada* de la sexualitat.
- Una tendència a l'heteronormativitat, que exclou les consideracions sobre la diversitat sexual, i que fomenta conductes discriminatòries envers la diferència.

Objectiu de l'activitat:

Posar en comú i contrastar allò que s'ha treballat sobre el fet sexual, en les unitats competencials 1 i 2.

Requeriments per a realitzar l'activitat: Disposar de la llista de frases que es volen utilitzar per a dinamitzar l'activitat.

Exercici de l'activitat

1. Es forma una fila amb els que componen el grup.
2. Després de llegir cada frase es demana que els que estiguin d'acord que es posen a la dreta, els que estiguin en desacord a l'esquerra i els que dubten que continuen al seu lloc.
3. A continuació de la lectura de cada frase es demana als subgrups formats d'acord, en desacord i amb dubtes, que exposen i fonamenten les opinions per a col·locar-se en ell.
4. En el cas que tot el grup s'agrupe en una de les posicions també han d'intentar elaborar una opinió i fonamentar-la.

Exemples de frases a utilitzar:

- Els homes són més violents que les dones per naturalesa.
- La grandària del penis és molt important en les relacions sexuals.
- Amb una parella estable no cal utilitzar preservatius.
- Els homes homosexuals desitgen ser dones.
- Les dones tenen menys necessitats sexuals que els homes.
- Si una xica és maltractada per la seua parella és culpa seua, per seguir amb ell.
- La masturbació és cosa de gent que no pot tindre relacions sexuals amb altres persones.

- Les dones lesbianes no haurien de tindre fills.
- Els xics haurien de prendre la iniciativa en les relacions sexuals.
- Si un xic i una xica tenen relacions sexuals coitals en una trobada casual ella ha de prendre més precaucions perquè té més a perdre.

Tancament de l'activitat

Idees sobre les quals cal conduir la discussió:

1. La sexualitat és un procés singular individual vinculat amb el fet social (família, xarxes d'amistats, grup de parelles, internet, cine i televisió, còmics).
2. La sexualitat engloba aspectes relacionats amb el desig sexual, el plaer, la comunicació, a més de la genitalitat i la reproducció.
3. Els models eròtics segons gènere produeixen moltes vegades desigualtats per raó de sexe en les relacions sexuals.
4. Hi ha diferents formes de viure la sexualitat, és a dir, hi ha diferents sexualitats (diversitat).

Activitat 3.2: Sexualitat i riscos

L'activitat desenvolupa la pregunta i la respon: Sempre puc manejar el risc en les situacions eròtiques?

A través d'una metodologia de fòrum de discussió es presenten exemples de situacions eròtiques que poden comportar algun tipus de "risc".

Objectiu de l'activitat

- Visualitzar situacions amb risc en les trobades sexuals
- Valorar alternatives igualment plaents que minimitzen aqueixos riscos: conductes responsables

IMPORTANT: S'aprofita el plantejament de l'activitat per a aclarir que les "relacions sexuals" *no són de risc* sinó que comporten *risc segons les circumstàncies* en què es produeixen.

Requeriments per a realitzar l'activitat: Disposar de la llista de frases que es volen fer servir per a dinamitzar l'activitat.

Exercici de l'activitat

1. El/la monitor/a va llegint les frases que es tenen preparades en una llista:
 - "Una xica, en una discoteca, es fixa en un/a xic/a que no coneix i decideix seduir-lo/a per a tindre "sexe" amb ell/ella"
 - "Un xic, en una discoteca, es fixa en una/un xica/o que no coneix i decideix seduir-la/o per a tindre "sexe" amb ella/ell"
 - "Una parella està tenint una relació eròtica en una zona pública poc concorreguda i en penombra i passen a tindre una pràctica amb penetració"
 - "Un/a xic/a després de xatejar uns quants dies amb algú decideix enviar-li unes fotos intimes a través d'una aplicació o xat.
 - "Un/a xic/a decideix quedar amb un persona que li agrada a través d'una aplicació per a lligar (Tinder, Happn, Muapp, Snapchat, Instagram, Grindr, Wapo, Wapa, ...)"
2. Després de la lectura de cada frase es demana l'opinió al grup en relació a les conseqüències hipotètiques i com podrien manejar una resolució que minimitze els riscos.
3. Si hi ha disponibilitat de temps es poden compartir situacions "**amb risc**" personals o d'amics/gues i plantejar alternatives de conductes responsables.

Tancament de l'activitat

Idees sobre les quals cal conduir la discussió:

Agrupar el que es va parlant en tres categories que es poden escriure en la pissarra i que han d'incloure referències a:

Situacions que comporten RISC en les relacions sexuals (cal referir-les als escenaris utilitzats).

RISCS resultants en aqueixos escenaris.

Situacions alternatives que minimitzen els riscos i afavoreixen la **responsabilitat personal**. Les **actituds preventives** que es podria adoptar per a evitar-los.

Els recursos accessibles on acudir per a informar-se.

Activitat 3.3: Concepció i anticoncepció

Aquesta activitat ha d'estar enllaçada amb la 3.4 per a desenvolupar les competències que sobre anticoncepció planteja la UC 3.

L'activitat desenvolupa les preguntes i les respon:

- Sexualitat i reproducció, dues qüestions unides o separades?
- El paper de la procreació en l'imaginari de gènere: Les dones i els homes desitgen el mateix quant a la procreació? La procreació té la mateixa importància per a les dones i per als homes?

A través d'una metodologia de fòrum de discussió s'aborden les qüestions que es plantegen al grup.

Exercici de l'activitat

1. Es disposa al grup en un cercle semitancat en què el/la monitor/a ocupa el punt obert per a poder utilitzar la pissarra i plasmar de forma sintètica les idees que es van aportant.

2. Preguntes per al grup:
 - La capacitat de tindre descendència (reproduir-se/procrear) és important en les xiques i els xics de la vostra edat?
 - És oportú per a la vostra edat tindre un/a fill/a?
3. Després de les aportacions a les preguntes es demana al grup que aporten motius per a:
 - no quedar-se embarassada una xica
 - no deixar embarassada un xic a una xica
4. S'escriuen en la pissarra, en dues columnes, els motius que s'aporten.
5. Es compara la similitud o les diferències entre els motius per a elles i per a ells.

Activitat 3.4: Mètodes anticonceptius

L'activitat desenvolupa les preguntes i les respon:

Què conec sobre anticoncepció?

El que sé sobre anticoncepció, em serveix per a evitar un embaràs no buscat?

A través d'una metodologia inicial de pluja d'idees amb aportacions sobre els mètodes

Desenvolupament

1. Es continua amb la disposició del grup en un cercle semi-tancat
2. Es demana al grup que diguen quins mètodes anticonceptius coneixen i es van apuntant en la pissarra.
3. Una vegada elaborada la llista, es planteja al grup la pregunta sobre quin d'aquells es pot manejar de forma autònoma i eficient per a evitar els riscos en les relacions sexuals.
4. S'assenyalen les contestacions en la llista de la pissarra.

5. Se segueix la dinàmica centrant-se en el preservatiu, es pregunta al grup que aporten “raons” per les quals pensen que en una relació sexual coital no s'utilitza el preservatiu i s'apunten en la pissarra.
6. Es pregunta al grup si algú coneix l'ús adequat del preservatiu (s'ha d'insistir en l'ús del condó des del principi fins al final, el canvi de preservatiu si la penetració dura més de deu minuts, qüestions poc conegudes pels adolescents).

Tancament de l'activitat

Idees per a la discussió:

Elaborar una proposta que valora els aspectes favorables i els no favorables de la utilització del preservatiu.

Tancament del taller

El/a monitor/a recapitula el procés que s'ha desenvolupat a través d'una pluja d'idees en què es proposa al grup que expressen quines idees/conceptes els han paregut interessants, difícils d'entendre, polèmiques, etc (prenent com a referència les qüestions més significatives que han anat eixint en el desenvolupament de les activitats).

TALLER 4. Valore el risc i decidisc (II part)

Competències específiques del taller

Que l'alumnat:

1. Desenvolpe capacitats per a detectar i valorar les conductes que comporten risc. Maneig del risc en els escenaris de risc.
2. Reconega les vies de transmissió de les principals ITS incloent el VIH.
3. Aprecie les habilitats que necessita per a negociar assertivamente l'ús del preservatiu.

Activitat 4.1: “Siluetes amb opinió”

(Inspirada i modificada de: *Técnicas grupales para el trabajo en sexualidad con adolescentes y jóvenes*. Valeria Ramos Brum. Fondo de Población de las Naciones Unidas. Montevideo, 2011)

L'activitat desenvolupa la pregunta i la resposta:

Sempre van de la mà el fet de sentir, de pensar i d'actuar?

Requeriments per a realitzar l'activitat: Disposar de còpies en paper d'un dibuix d'una silueta humana.

Desenvolupament

1. Es divideix el grup en quatre grups, mixts quant al sexe.
2. Es dibuixa una silueta en la pissarra i s'escriuen indicacions referides a:
 - **En el cap:** què pensen i quines idees tenen els adolescents sobre sexualitat.
 - **En la boca:** què diuen els adolescents sobre sexualitat.
 - **En el cor (tòrax):** què senten els adolescents sobre sexualitat.
 - **En les mans:** què fan els adolescents sobre sexualitat.
 - **En els peus:** quins errors cometien els adolescents sobre sexualitat.
3. S'indica als grups que sobre la silueta que se'ls ha facilitat escriuen el que decidisquen sobre les indicacions que tenen en la pissarra, s'indica que sintetitzen un màxim de cinc idees per a cada epígraf.
4. Finalitzat el temps que se'ls dóna per a això, 15 minuts, es demana que per torns cada grup vagi dient el que han escrit.
5. S'escriu en la pissarra, en l'espai que corresponga a cada epígraf, segons van participant els grups. Si es repeteixen qües-

tions s'hi col·loca un nombre que reflectisca les vegades que es repeteix.

6. Es finalitza amb una ronda d'opinions sobre el que hi ha assenyalat a la pissarra.

Tancament de l'activitat

Idees per a la discussió:

La reflexió es dirigeix cap a la significació de:

- Les contradiccions més importants que hi ha entre el que es pensa i el que es fa en sexualitat.
- Entre el que se sent i el que es fa en sexualitat.
- Formes d'acostar pensar-sentir i actuar en sexualitat: responsabilitzar-se de la pròpia sexualitat.

Activitat 4.2: "Trobades per Internet"

L'activitat desenvolupa la pregunta i la respon:

Què fa que internet siga tan atractiu per a establir relacions eròtiques, almenys virtuals?

Coneixem l'abast del que pugem a Internet?

Què es guanya (avantatges) i que es perd (problemes) en utilitzar internet per a aquest fi?

A través d'una metodologia de formació de subgrups se'ls presenten raons que poden estar associades a preferir Internet (xat, apps) per a "conèixer una altra gent i que el/la coneguen a un/a i lligar", que la trobada presencial.

Requeriments per a realitzar l'activitat: Disposar de targetes que porten escrites les afirmacions sobre les raons per a preferir Internet (xat, apps) al mode presencial. Disposar de la matriu que permet apuntar el nombre de vegades que cada frase és acceptada o no i els comentaris, deixant espai per a incorporar alguna nova afirmació que no estiga en les aportades.

Desenvolupament

1. Es formen cinc grups i se'ls indica que opinen sobre les afirmacions que es fan en les fitxes (a cada grup se'ls facilita les deu afirmacions).
2. Se'ls demana que assenyalen en la fitxa si estan d'acord o en desacord amb cada una de les frases, i que aporten comentaris.

Afirmacions:

- És més fàcil i ràpid lligar per una aplicació/xat d'Internet.
 - Em sent més segur/a que quan ho faig cara a cara.
 - Internet em serveix per a presentar-me millorat/ada.
 - Em produeix més morbo conèixer algú per Internet (xat, apps).
 - Per Internet conec gent que no coneixeria altrament.
 - Si lligue per Internet vaig al que vaig.
 - No m'importa penjar imatges meues en to provocatiu i seductor per a sentir-me atractiu/va i que em trien.
 - El que penge en el xat només ho veuen les persones a les quals els les envie.
 - Les imatges que penge perquè les veja la meua parella només les veu ella.
 - Per Internet parle de qüestions sexuals que no parlaria cara a cara.
3. Si creuen que falten raons, poden aportar-les.
 4. Finalitzat el temps que se'ls dóna per a això, 10 minuts, es demana que per torns cada grup vaja dient el que han escrit.
 5. Es completa la matriu amb les raons més acceptades i les raons menys acceptades i les possibles noves raons.

Tancament de l'activitat

Idees per a la discussió:

Utilitzar l'afirmació més acceptada i la menys acceptada per a fer una comparació amb:

- el que ocorre en la trobada o descobriment de l'altra persona de forma presencial
- com s'interactua quan ho fem de forma presencial.

Activitat 4.3: "Raons i sense raons en la negociació sexual"

L'activitat desenvolupa les preguntes i les respon:

En les relacions sexuals com arribar a acords que satisfacen les dues parts?

Requeriments per a realitzar l'activitat: Disposar de targetes que porten escrites les situacions sobre les quals es pot opinar.

A través d'una metodologia de formació de subgrups es planteja als grups que elaboren dos o tres motius per a convèncer l'altra persona que faci el que un/a vulga realitzar en les situacions que els plantegem.

Desenvolupament

1. Es formen cinc grups i se'ls indica que opinen sobre la situació que se'ls passa en la fitxa.

Situacions a debatre

- Vull que la meua parella em masturbe
 - Vull que tinguem una relació sexual amb penetració
 - Vull que la meua parella em faci sexe oral
 - Vull que tinguem una relació amb penetració sense condó
 - Vull que la meua parella deixi de pressionar-me de tindre relacions sexuals
2. Finalitzat el temps que se'ls dóna per a això, 10 minuts, es demana que per torns cada grup vaja dient el que han consensuat plenàriament.
 3. La resta de grups debaten sobre els motius exposats.

Tancament de l'activitat

La reflexió es dirigeix a elaborar acords sobre com negociar acords en què cap de les parts senta que està obligada o se senta forçada a realitzar res que no li abellisca (independentment de les raons de cada una de les parts).

Activitat 4.4: “La transmissió d'infeccions a través de la trobada eròtica”

L'activitat desenvolupa les preguntes i les respon:

En les relacions sexuals com puc sentir-me segur/a de no tindre contacte amb el VIH o una altra ITS?

Quina és la forma de transmetre o infectar-se pel VIH o una altra ITS?

Requeriments per a realitzar l'activitat: Disposar d'impressions de la matriu de situacions que han de valorar com que tenen un risc alt, baix risc, cap risc o que tenen dubtes.

A través d'una metodologia de formació de subgrups es planteja a cada integrant que assenyale la casella amb el risc que poden comportar una sèrie de situacions per a la transmissió del VIH o altres ITS, aportant raons.

Important: En la reflexió cal significar que les relacions sexuals no tenen risc, són amb risc o sense dependent de la utilització d'un preservatiu o no.

Desenvolupament

1. Es formen cinc grups i se'ls indica que opinen sobre les situacions que apareixen en la matriu.
2. Cada grup assenyala la casella de risc de la matriu en cada situació. Finalitzat el temps que se'ls dóna per a això, 10 minuts, es demana que per torns cada grup vaja aportant el que ha elaborat.
3. S'elabora una matriu comuna amb l'adscripció als riscos i a les raons més acceptades.

MATRIU DE SITUACIONS

	R++	R+	R+-	R0	RAONS
Menjar o beure en el mateix recipient					
Compartir dutxes en els banys del gimnàs					
Masturbar-se mútuament					
Fer sexe oral a la parella					
Fer-se un tatuatge					
Abraçar-se i besar-se					
Compartir una xeringa					
Rebre sexe oral					
Compartir aparells en el gimnàs					
Mantindre penetració vaginal					
Compartir maquinetes d'afaitar o depilació amb fulles					
Dormir en la mateixa llit					
Mantindre penetració anal					
Compartir la mateixa agulla per a fer-se un pírcing					

Abreviatures de la matriu sobre el risc per a la transmissió del VIH i/o d'ITS

R++: Risc molt alt per a la transmissió de VIH i/o ITS

R+: Risc mitjà per a la transmissió de VIH i/o ITS

R+-: Risc baix per a la transmissió de VIH i/o ITS

R0: Sense risc per a la transmissió de VIH i/o ITS

Tancament de l'activitat

Simultàniament en completar la matriu amb totes les aportacions, cal anar aclarint dubtes i errors sobre les formes de transmissió del VIH i de la resta d'ITS.

Tancament del taller

Es tanca el taller felicitant al grup pel treball i resumint sobre les qüestions bàsiques que el PIES pretén treballar: **la sexualitat, com a vivència estructural de ser persona sexuada i la sexualitat com a procés bio-psico-social.**

- Altable Vicario, C. (2000). *Educación sentimental y erótica para adolescentes: más allá de la desigualdad*. Madrid/España: Miño y Dávila.
- Arredondo, I. (2008). *Conocimiento complejo y competencias educativas*. UNESCO-IBE Working Papers on Curriculum issues, núm. 8. Geneva, Switzerland.
- Bourdieu, P. (2000). *La dominación masculina*. Barcelona/España: Ediciones Anagrama.
- Butler, J. (2006). *Deshacer el género*. Barcelona/España: Ediciones Paidós Ibérica.
- Cobo, R. (2005). *El género en las ciencias sociales*. Cuadernos de Trabajo Social. 18, 249-258.
- Delors, J. (1996). “Los cuatro pilares de la educación” en *La educación encierra un tesoro*. Informe a la UNESCO de la Comisión Internacional sobre la educación para el siglo XXI, Madrid, España: Santillana/UNESCO. pp. 91-103. Recuperado de: http://uom.uib.cat/digitalAssets/221/221918_9.pdf
- Eribon, D. (2004). Herejías. *Ensayos sobre la teoría de la sexualidad*. Barcelona/España: Ediciones Bellaterra.
- Estrela, E. (2013). Comisión de Derechos de la Mujer e Igualdad de Género. *Informe sobre Salud sexual y reproductiva y derechos afines*. Parlamento Europeo; 2013. Recuperado de: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2013-0306+0+DOC+XML+V0//ES>
- Fausto-Sterling, A. (2006). *Cuerpos sexuados*. Barcelona/España: Editorial Melusina,.

- Foucault, M. (1987). *Historia de la sexualidad*. Volumen 1, 2 y 3. Madrid/España: Siglo XXI de España Editores.
- Generalitat. Conselleria de Sanitat. (2017) *Estrategia de Salut sexual i Reproductiva de la Comunitat Valenciana*. Valencia: Generalitat. Conselleria de Sanitat. Recuperado de: <http://www.san.gva.es/documents/151311/a9f73aa9-7df3-4db0-a7f4-fcf4bcb2df7e>
- Generalitat. IV *Plan de Salut 2016-2020*, Comunitat Valenciana. (2017, 18 de agosto) Valencia: Generalitat. Conselleria de Sanitat Universal i Salut Pública. 2016. Recuperado de: http://www.san.gva.es/documents/157385/6431837/IV_PLAN+DE+SALUD_CV_2016_Castellano_web.pdf
- González de Chávez Fernández, M.A. (1998). *Feminidad y masculinidad. Subjetividad y orden simbólico*. Madrid/España: Editorial Biblioteca Nueva.
- Guasch, O. Viñuales O. (2003). *Sexualidades: Diversidad y control social*. Barcelona/España: Ediciones Bellaterra.
- Héritier, F. (1996). Masculino / Femenino. *El pensamiento de la diferencia*. Barcelona/España: Ediciones Ariel.
- Laqueur T. W. (1994). *La construcción del sexo*. Madrid/España: Ediciones Cátedra.
- Money, J. (1955). «Hermaphroditism, gender and precocity in hyperadrenocorticism: Psychologic findings». *Bulletin of the Johns Hopkins Hospital* (96): 253-264
- Money, J., Ehrhardt, A. (1982). *Desarrollo de la sexualidad humana. Diferenciación y dimorfismo de la identidad de género*. Madrid/España: Ediciones Morata.
- Muñoz, V. (2017, 10 de agosto) *Informe del Relator Especial de las Naciones Unidas sobre el derecho a la educación, 2012*. Recuperado el 10 de agosto de 2017 de: http://catedraunescodh.unam.mx/catedra/Relator/images/stories/Informes/1.-Cuestiones_Derechos_Humanos.pdf
- OMS (2010). *Estándares de Educación sexual para Europa*. Oficina Regional de la OMS para Europa y BZgA. Colonia/Alemania: traducido por Madrid Salud. Recuperado de: https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/Standards_for_sexuality_education_Spanish.pdf

- OPS/OMS (2000). Organización Mundial de la Salud. *Promoción de la Salud sexual. Recomendaciones para la acción*. Actas de una Reunión de Consulta convocada por: Organización Panamericana de la Salud (OPS) y Organización Mundial de la Salud (OMS), en colaboración con la Asociación Mundial de Sexología (WAS). Celebrada en: Antigua Guatemala, Guatemala 19 al 22 de mayo de 2000. Recuperado de: http://www.paho.org/spanish/hcp/hca/salud_sexual.pdf.
- Ramos, V. (2011). *Técnicas grupales par el trabajo en sexualidad con adolescentes y jóvenes*. Montevideo/Uruguay: Editorial Fondo de Población de las Naciones Unidas. Recuperado de: http://www.unesco.org/education/pdf/DELORS_S.PDF
- Roudinesco É. (2009). *Nuestro lado oscuro: una historia de los perversos*. Barcelona/España: Editorial Anagrama.
- Stoller, Robert (1964). «A Contribution to the Study of Gender Identity». *International Journal of Psychoanalysis* (45): 220-226.
- UNESCO (2009). *Orientaciones Técnicas Internacionales sobre Educación en sexualidad*. Volumen 1. «Justificación de la educación en sexualidad”, Recuperado el 4 de agosto de 2017 de: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001832/183281s.pdf>
- UNESCO (2014). *Educación Integral de la sexualidad: Conceptos, Enfoques y Competencias*. Santiago/Chile: Oficina Regional de Educación para América Latina y el Caribe de la UNESCO OREALC/UNESCO. Recuperado de: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002328/232800S.pdf>
- World Association for sexual Health. (2008). *Salud sexual para el Milenio: Declaración y Documento técnico*. Minneapolis, MN, USA: World Association for sexual Health. Recuperado de: <http://176.32.230.27/worldsexology.org/wp-content/uploads/2013/08/salud-sexual-para-el-milenio.pdf>

